

საზოგადოებრივი აუდიტის როლისა და მოქალაქეთა თავისუფლების თანაფარდობის ეფექტურობის პრობლემა კორონავირუსის პანდემიის პირობებში

იოსებ არჩვაძე

ეკონომიკის დოქტორი,

ქუთაისის უნივერსიტეტის პროფესორი.

სტუ-ს საქართველოს საწარმოო ძალებისა

და ბუნებრივი რესურსების შემსწავლელი

ცენტრის მთავარი მეცნიერი თანამშრომელი

ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА СООТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ОБЩЕСТВЕННОЙ НЕОБХОДИМОСТЬЮ И СВОБОДОЙ ГРАЖДАН В УСЛОВИЯХ КОРОНАВИРУСНОЙ ПАНДЕМИИ

Иосиф Арчвадзе

Доктор экономических наук,

профессор Кутаисского университета.

Главный научный сотрудник Центра изучения
промышленных сил и природных ресурсов Гру-
зии ГТУ

РЕЗЮМЕ

Коронавирусная пандемия оказала небывалое влияние в мировом масштабе на экономические и социальные процессы, межличностные отношения, на психическое состояние людей и их ожидания. Пандемия одновременно устроила тройственный экзамен, тестирование: **Рынка**, как регулирующего механизма деловых отношений, эффективности вовлеченных в этом процессе **Институтов** и компетентности **Субъектов**, принимающих соответствующие решения. В этих условиях особенно проявилась роль государства в преодолении последствий пандемии в медицинском и экономическом аспектах. Это, в свою очередь, по новому поставил многие вопросы взаимоотношения и ответственности государства и его граждан: в какой степени вписываются в общегосударственные интересы действия отдельных индивидов, насколько глубоко вторгается государство в личную жизнь, граждан под прикрытием повода борьбы с распространением и последствиями коронавирусной пандемией; где прослеживается грань между институциональной и личностной полномочиями основных субъектов современной цивилизации – Государства и Личности, без ущемления или вторжения в сферу эксклюзивной ответственности друг друга.

საკვანძო სიტყვები: კორონავირუსის პანდემია, სახელმწიფოს ფუნქცია, გლობალიზაცია, პიროვნების თავისუფლება.

* * * *

2020 წელი კაცობრიობის მეხსიერებაში დარჩება როგორც კორონავირუსის პანდემიის წელი, რომელმაც არნახული ზეგავლენა მოახდინა მსოფლიოს ქვეყნების ეკონომიკურ და სოციალურ პროცესებზე, ადამიანთაშორის ურთიერთობებზე, ამ უკანასკნელთა ფსიქიკურ მდგომარეობასა და მოლოდინებზე. კორონავირუსის პანდემიის პირობებში სახელმწიფომ თავის თავზე აიღო თითქმის აბსოლუტური პასუხისმგებლობა სამედიცინო პროცესების მართვასა და ამ ასპექტით საზოგადოების უსაფრთხოების უზრუნველყოფაზე. ამ მხრივ მისი როლი და მნიშვნელობა ფასდაუდებელი და პოზიტიურია.

ამავე დროს მნიშვნელოვანია, რომ კორონავირუსთან ბრძოლის საბაზით სახელმწიფოს მიერ თავის თავზე ყველა საბაზრო რისკის აღებისას არ უნდა გადაიღახოს ზღვარი, რომელიც ყოფს აუცილებელ ანტიკრიზისულ ღონისძიებებს ეკონომიკის ტოტალური გასახელმწიფოებისაგან. ეს არ არის მხოლოდ ინტერესთა და გავლენის სფეროების გამიჯვნის პრობლემა, ეს ეგზისტენციური საკითხია, რომლის მიხედვითაც შეიძლება დემოკრატიული საზოგადოების განსხვავება არადემოკრატიული (ავტორიტარული, ტოტალიტარული) საზოგადოებისაგან. ამიტომ, საჭიროა საზოგადოებრიობის მხრიდან მუდმივი მონიტორინგი იმისათვის, რომ სახელმწიფოს ჩარევა არ იქცეს საბაზრო ურთიერთობებისა და ეკონომიკური ზრდის, მთლიანად განვითარების შემზღუდავ ფაქტორად. სახელმწიფომ, უსაფრთხოების მოთხოვნითა და საბაზით, არ უნდა იმოქმედოს საზოგადოების წევრთა თავისუფლებისა და დემოკრატიული ფასეულობების შეზღუდვის მიმართულებით. მეორე მხრივ, თავისუფლების მოთხოვნამ არ უნდა გადანოს უსაფრთხოების მოთხოვნა (დანვრილებით ამის თაობაზე იხილეთ [1]). ფაქტობრივად, ჩვენ ეხლა ვაღვენებთ თვალს პროცესს, რომელიც, ხატოვნად რომ ვთქვათ, წარმოადგენს კრიზისის დროს ეკონომიკის უსაფრთხო, უდანაკარგო გავლის სახელმწიფო მხარდაჭერის სტილსა და მის ტოტალურ გასახელმწიფოებრიობის ქარიბდას შორის.

პანდემიის პირობებში სახელმწიფოს როლის

ზრდა უნდა ითვალისწინებდეს ორ მნიშვნელოვან გარემოებას:

ჯერ ერთი, ყოველმხრივ უნდა იქნას წახალისებული საერთაშორისო თანამშრომლობა სამედიცინო სფეროში, ვირუსის საწინააღმდეგო ვაქცინის შემუშავებასა და დაავადებათა პროფილაქტიკის მიმართულებით ეროვნული სახელმწიფოების მიერ მიღებული წარმატებებისა და დაგროვილი გამოცდილების გაზიარების მიზნით;

მეორე, სახელმწიფოს მიერ ეროვნული პროდუქტის გადანაწილება და გაზრდილი სახელმწიფო დაკვეთები უნდა ხორციელდებოდეს სამართლიანად, გამჭვირვალედ, რომელიმე ბიზნესისა თუ ბიზნეს-ჯგუფისათვის პრივილეგირებული, სასათბურე პირობების შექმნის გარეშე [იხ. 2].

პანდემიამ ნეოლიბერალიზმსა და ბაზრის ყოვლისშემძლეობის თეორიას მნიშვნელოვანი, თუმცა არასასიკვდილო დარტყმა მიაყენა. ამავე დროს, ვერ ვიტყვით, რომ გლობალიზაციის პროცესი დასრულდა. ობიექტურად რომ შევფასოთ სიტუაცია, უნდა ვაღიაროთ, რომ **დასრულდა ზე-თუ ჰიპერ-გლობალიზაციის პროცესი** და ეროვნული სახელმწიფოები თანდათან იბრუნებენ თავის იმანენტურ ინსტიტუციურ თუ პოლიტიკურ პოზიციებს. რა თქმა უნდა, **პოსტპანდემიურ პირობებში სახელმწიფოთა სუვერენიტეტის წინა პლანზე წამოწევა სრულებითაც არ ნიშნავს გლობალიზაციის პროცესის დასრულებას. პირიქით, ის ახალი ფორმებით, ასპექტებითა და მიმართულებებით იქნება წარმოდგენილი.**

პანდემიამ, „ზოგი ჭირი მარგებელიას“ პრინციპით, საგრძნობლად დააჩქარა ბევრი იმ პრობლემის გადაჭრა, რომლებითაც საზოგადოებრივი ურთიერთობები მეტ-ნაკლებად ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ისედაც უკვე იყო დამძიმებული. ეს ეხება როგორც ინსტიტუციურ და ორგანიზაციულ ასპექტებს, გლობალურ კონკურენტუნარიანობას, ისე სამეცნიერო ხედვებს, ახალი ტექნოლოგიების და პრეპარატების შემუშავებას და, რაც მთავარია, ახალი სოციალური ურთიერთობების ფორმირების პროცესს.

პანდემიამ ერთდროულად მოაწყო სამმაგი გამოცდა, ტესტირება: **ბაზრის**, როგორც საქმიანი ურთიერთობების მარეგულირებელი მექანიზმის, ეფექტიანობის - ამ ურთიერთობებში ჩართული **ინსტიტუტებისა** და კომპეტენტურობის - გადანაცვ-ტილებების მიმღები **სუბიექტებისა**.

კორონავირუსის პანდემიის დაძლევა, COVID-19-ით დაავადებათა შემთხვევების აბსოლუტური გაქრობის სახით, სოციალურ-ეკონომიკური პროცესების გლობალიზაციის, მოსახლეობის მაღალი მობილურობის პირობებში, დღევანდელი გადასახედ-დან, პრაქტიკულად გადაუწყვეტელ ამოცანას წარმოადგენს. შესაბამისად, კაცობრიობამ, სახელ-

მნიშვნელობა, ცალკეულმა სოციალურმა ჯგუფებმა და კონკრეტულმა ადამიანებმა უნდა ისწავლონ ცხოვრება და საქმიანობა აღნიშნული ავადობის პერმანენტული საფრთხის პირობებში. მეორე მხრივ, თუ რეალობას თვალს გავეუსწორებთ, უნდა ვაღიაროთ, რომ COVID-19 ემუქრება ცალკეული ადამიანების სიცოცხლეს და არა კაცობრიობას, როგორც ბიოლოგიურ ნაირსახეობას. შესაბამისად, უნდა გადაიხედოს საკარანტინო რეჟიმის ქოლგის ქვეშ დიდი და ხალხმრავალი დასახლებული პუნქტების ქცევის კონცეფცია და ფაქტობრივად გატარებული სამედიცინო სოციალურ-ეკონომიკური ტერორიზმის ნაცვლად აქცენტი გაკეთდეს სამედიცინო დატვირთვის სოციალურ-ეკონომიკურ თერაპიაზე.

რა თქმა უნდა, **კორონავირუსის წინააღმდეგ ბრძოლამ არ უნდა მიგვიყვანოს მთელი ეკონომიკისა და არც არაკოვიდური მედიცინის მკვლელობა-მდე.** პიროვნების ჯანმრთელობა, თუ იგი საფრთხეს არ უქმნის სხვა ადამიანების ჯანმრთელობას, მისი პერსონალური პასუხისმგებლობის ზონაა (ამის საპირისპიროდ: თუ ადამიანის ქცევა საფრთხეს უქმნის სხვათა სიცოცხლესა და ჯანმრთელობას, სწორედ იქ აქტიურად უნდა ჩაერიოს სახელმწიფო). თუ სახელმწიფო ადამიანებს წაართმევს იმის უფლებას, რომ თავად განკარგონ საკუთარი სიცოცხლე და პირადად აგონ პასუხი საკუთარ ჯანმრთელობაზე, ამით ფაქტობრივად უბიძგებს მათ ნაკლები პასუხისმგებლობით (ფაქტობრივად კი - უპასუხისმგებლოდ) მოქციდონ სხვათა ჯანმრთელობასაც. კარანტინებმა კი მთელი საზოგადოების მასშტაბით სხვადასხვა ქვეყანაში ამ ქვეყნების მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი, ასეულობით მილიონი ადამიანი, უკვე მიიყვანა გაღარიბებამდე, შიმშილამდე და ამით გამოწვეული კორონავირუსთან დაუკავშირებელ სხვა დაავადებებით გამოწვეულ ლეტალურ შედეგებთან. COVID-19-მა არა მარტო ეკონომიკას დაარტყა, გამოიწვია გლობალური მასშტაბით მისი შეკუმშვა, მოსახლეობის დასაქმებისა და შესაბამისად, კეთილდღეობის შემცირება, არამედ სერიოზული გავლენა მოახდინა მილიონობით ადამიანის ფსიქიკურ მდგომარეობაზე აღნიშნული ვირუსის პანდემიით გამოწვეულ საფრთხეებზე ფიქრით, შიშებითა და შფოთვებით, აგრეთვე ჩვეული, ყოველდღიური სოციალური ურთიერთობების შეზღუდვით. ამიტომ, **ბალანსის ძებნა ბიზნესსა და სანიტარულ უსაფრთხოებას შორის, რომელიც ჯერ არ დამთავრებულა, ფაქტობრივად შეფარული ბრძოლაა ინსტიტუციონიზებულ უკეთესი ცხოვრების ადამიანურ სურვილსა და ადამიანისეულივე ფიზიოლოგიურ შიშს შორის.** ზოგადად კი, სოციალური წესრიგი - ეს ყოველთვის საკმაოდ რთული ბალანსია შიშს, ძალადობას, თავისუფლებას, კოლექტიურ და ინდივიდუალურ პასუხისმგებლობას შორის.

მართალია, მთავარი ფასეულობაა ადამიანის სიცოცხლე და ღირებულება, მაგრამ ამ ღირებულებას სწორედ ეკონომიკური შესაძლებლობები, დოვლათის წარმოების და მოხმარების პოტენციალი სძენს რეალურ შინაარსს. სახელმწიფოს მიერ ადამიანებში არსებული შიშების ჯერ „კრისტალიზაცია“, შემდეგ მონოპოლიზება და „ნაციონალიზაცია“, საბოლოო ჯამში კი მონეტიზაცია, ცალსახად არ ზრდის ადამიანთა უსაფრთხოებას, უფრო მეტიც - ზღუდავს მათ ეკონომიკურ აქტიურობას. ეკონომიკური პროცესების შეზღუდვა ამცირებს შექმნილი დოვლათის მოცულობას და ღირებულებას, საბოლოო ჯამში კი ადამიანის სიცოცხლის ღირებულებითი კომპონენტის დევალვაციასაც იწვევს. ასე მაგალითად, აშშ-ის მოქალაქის სიცოცხლეს ექსპერტები აფასებენ 14.5 მლნ. აშშ დოლარად [5]. საქართველოში, ჩვენი შეფასებით, ეს დაახლოებით 500 ათასი აშშ დოლარია (ლარი/დოლარის მყიდველობითი უნარიანობის პარიტეტით - თითქმის 1.5 მლნ. აშშ დოლარი). თითოეული ადამიანის სიცოცხლე დამოკიდებულია უსაფრთხოებასა და თავისუფლებას შორის არსებულ ბალანსზე სახელმწიფოს, საზოგადოებისა და თვით ამ ადამიანს შორის.

- უსაფრთხოებას არ შეუძლია მთლიანად ჩაანაცვლოს თავისუფლება როგორც თავისუფლების, ისე უსაფრთხოებისათვის ნეგატიური შედეგების დადგომის გარეშე. - უსაფრთხოების ზომები ადამიანებს იმაზე მეტად არ უნდა ემუქრებოდნენ, ვიდრე ის, რისგანაც მათ დაცვას აპირებს სახელმწიფო. **ადამიანთა უსაფრთხოებისათვის ბრძოლამ არ უნდა გადააქციოს თავად ცხოვრება უფრო სახიფათო.** და რადგანაც ჯანდაცვა, პრინციპში, არ არის მხოლოდ სამედიცინო ცნება და წმინდა საექიმო პრობლემა, იგი არ შეიძლება წარმოადგენდეს ექსკლუზიურად მხოლოდ „სამედიცინო მონოპოლიის“ ობიექტს. ამიტომ სამედიცინო სფეროს წარმომადგენლებმა ხელი უნდა შეუწყონ პანდემიის გამო საზოგადოების გარკვეულ ნაწილში გაჩენილ ფსიქოზისა და ტოტალური შიშის დაძლევის და არა გაღვივებას, რაც ხელისუფლებას აძლევს საბაბს, გააძლიეროს ტოტალური მონიტორინგი ჯანდაცვის საერთო მდგომარეობაზე და ცალკეულ შემთხვევებში, თავად გამოდის ზემოხსენებული ფსიქოზისა და ტოტალური შიშის უნებლიე თუ ნებაყოფლობითი მძევალი. შიშით გარკვეული ვადით შესაძლებელია ადამიანთა შეკავება, მათი მორჩილებაში ყოლა, მაგრამ შეუძლებელია ქვეყნის განვითარება, სიღრმისეული ეკონომიკური და სოციალური პრობლემების გადაჭრა.

აღნიშნულის გამო კი, რას ვხედავთ დღეს?! - გვაქვს სიტუაცია, როდესაც სახელმწიფო, პანდემიასთან ბრძოლის საბაბით, ღრმად და შეჭრილი საზოგადოების წევრთა პირად სივრცეში და ამით

გარკვეულწილად, ზღუდავს მათ ინდივიდუალურ და კოლექტიურ თავისუფლებას მართალია, მთლად არა ფანტომური, მაგრამ არც მკაფიოდ ჩამოყალიბებული ეგზისტენციური საფრთხის წინააღმდეგ ბრძოლის საბაბით. - თითქმის ყველა ქვეყნის ხელისუფლებას უკვე აქვს სრული ინფორმაცია ისეთ კონტიგენტზე, როგორებიცაა: კორონავირუსით დაინფიცირებულები, მათთან კონტაქტში მყოფი პირები, უცხოეთიდან დაბრუნებული და ორკვირიან კარანტინში მოხვედრილი ადამიანები, 65 წელს გადაცილებულნი, საზოგადოების წევრებთან ინტენსიური კონტაქტისა და შესაბამისად, მაღალი რისკის ქვეშ მყოფი პირები - გამყიდველები, ტაქსის მძღოლები, პოლიციელები და ა.შ.

რა მოიტანა კორონავირუსმა? - საზოგადოების წევრთა ფსიქოლოგიური შფოთვა, შიში ხვალისდელ დღეზე, პიროვნებათაშორისი ყოფითი და სოციალური კონფლიქტების ალბათობის ზრდა. მაგრამ **შიში** თავადაა პრობლემა და არა პრობლემის გადაჭრა. შიში, განგაში, ჩაკეტილი სივრცე 24/7-იან რეჟიმში, უშუალო სოციალური კავშირების განწყევლა (სატელეფონო კავშირები და სოციალური ქსელების შეშვებით კონტაქტები ცოცხალი, უშუალო ურთიერთობების მხოლოდ სუროგატია), შიში ხვალისდელ დღეზე - სამუშაოს შენარჩუნებასა და მით უფრო, შოვნაზე. ამას უნდა დაემატოს ის მნიშვნელოვანი გარემოება, რომ პანდემიის პირველ ეტაპზე კარანტინისა და (თვით)იზოლაციის რეჟიმმა ბევროჯახში გაამწვავა მანამდე უკვე ლატენტური ან მდორედ მიმდინარე კონფლიქტები. ბევრმა წყვილმა ხანგრძლივად კარანტინში ერთობლივად ყოფნას ვერ გაუძლო: მეტისმეტად ახლო და მეტისმეტად ხანგრძლივად კონტაქტმა მისი რაიმე პერიოდით შეწყვეტის პერსპექტივის გარეშე, ადამიანებში მანამდე მინავლებული, დამალული თვისებები ამოატივტივა ზედაპირზე, გამაღიზიანებელი ყოფითი ჩვევებიდან დაწყებული და ძალადობისადმი მიდრეკილებით დამთავრებული.

შემთხვევითი არაა, რომ, მაგალითად, რუსეთში 2020 წლის აგვისტოში (როცა პანდემიასთან დაკავშირებული შეზღუდვები მოხსნა) განქორწინებათა რაოდენობამ (45.8 ათასი) 2.5-ჯერ გადააჭარბა მაისის ანალოგიურ მაჩვენებელს (როდესაც ხსენებული შეზღუდვები მოქმედებდა). [6].

ადამიანები, რომლებიც პანდემიასაგან მომავალ საფრთხეს აბსოლუტურად სერიოზულად აღიქვამენ და სამედიცინო თუ სოციალურ-ეკონომიკური დატვირთვის ნებისმიერ ღონისძიებას მათ ფსიქიკურ განწყობასა და მოლოდინებთან საკმაოდ მაღალი კორელაცია აქვთ, მწვავედ რეაგირებენ თანამოქალაქეთა ასეთ „მოშვეულობასა“ და სოციალური პასუხისმგებლობის უგულვებელყოფაზე, რაც არანაკლებ ემუქრება საზოგადოებრივ სიმშვიდესა

და სტაბილურობას, ვიდრე დაპირისპირებული პოლიტიკური ძალების ერთმანეთის სანინააღმდეგო თავდასხმები მედია-საშუალებებსა თუ სოციალურ ქსელებში.

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ტექნოლოგიების განვითარებამ, განსაკუთრებით ბოლო ათწლეულებში, სოციალური ქსელების წარმოშობამ და დომინირებამ ადამიანთაშორის ურთიერთობების საუკუნეების განმავლობაში ჩამოყალიბებული ტრადიციული ფორმები თანდათანობით ჩაანაცვლა ვირტუალური კონტაქტებით და მეგობრობით. კორონავირუსის პანდემიამ კი ამ პროცესს, როგორც იტყვიან, „დამწვარზე მდულარე დაასხა“.¹ სამედიცინო სფეროს ძირითადი ყურადღება ამჟამად კონცენტრირებულია კორონავირუსის გავრცელების პროფილაქტიკისა და უკვე დაავადებულთა მკურნალობაზე. თუმცა ის ადამიანები, რომლებიც არ არიან დაავადებულნი, მაგრამ იმყოფებიან სტრესულ მდგომარეობაში დაავადების საფრთხის გაცნობიერებისა თუ მოლოდინის გამო, აქედან წარმოქმნილი ფსიქიკური თუ ნევროლოგიური აშლილობით, დიდწილად ჯანდაცვის სფეროს ყურადღების მიღმა რჩებიან, განსაკუთრებით დაბალშემოსავლიან ქვეყნებში, სოციალურ ჯგუფებსა და შინამეურნეობებში. ასეთთა რაოდენობა, ექსპერტული შე-

ფასებით, ამ კატეგორიის მოსახლეობაში შეიძლება 75 პროცენტზე მეტიც კი იყოს.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, სახელმწიფოს ერთდროულად უნევს პროცესების მენეჯერის, „მთავარი თერაპევტისა“ და სოციალური მედიატორის ფუნქციის შესრულება, თანაც ისე, რომ მისი აქტიურობა არ იქნეს აღქმული და შეფასებული, როგორც ადამიანთა პირად სასიცოცხლო სივრცეში შეჭრა და პიროვნული თავისუფლების შეზღუდვა. იმაზე, თუ რამდენად ეფექტიანად შეძლებს ის ამ ფუნქციებისა და ამოცანის შესრულებას, დამოკიდებული იქნება COVID-19-ის დამარცხება, ეკონომიკის კრიზისიდან გამოყვანაც, ამ უკანასკნელის დინამიური განვითარების უზრუნველყოფაც და სახელმწიფოს რეპუტაციის, იმიჯის სათანადო დონეზე უზრუნველყოფაც.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. იოსებ არჩვაძე. კორონავირუსის პანდემიასთან დაკავშირებული გლობალური ცვლილებები. თბილისი, „მნიშვნობარი“, 2020.
2. საქართველოს მთავრობის ანტიკრიზისული ეკონომიკური გეგმა. – 24.04.2020. <https://stopcov.ge/ka/Gegma>
3. საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მასალები. – Geostat.ge
4. Eurostat newsrelease N132, 3.09.2020.
5. Прививка от застоя. – Lenta.ru, 12.06.2020.
6. В России после самоизоляции стали чаще разводиться. Газета.ru, 25.08.2020

1 უაღრესად მრავლისმეტყველია ამ მხრივ ახალახანს გამოქვეყნებული ევროსტატის მონაცემები. – ევროკავშირში 2020 წლის ივლისში წინა წლის ივლისთან შედარებით ტანსაცმლის, ფეხსაცმლისა და ტექსტილის რეალიზაცია შემცირდა 23.7%-ით, მაშინ როდესაც საფოსტო და ინტერნეტ-მომსახურება გაიზარდა 19.0 %-ით. [4].